

מנחה

מצוה א, מצות ברכות

קמנה

א

מצוה א

(א) **ישציונו חכמים.** מלות ברכות הוא מלוא מדרבנן כדאיתא בצרכות דף ט"ו ע"א, אך מצינו

כמה ברכות לאוריינתא, דברכת המזון הוא מלאוריינתא בצרכות דף כ"א ע"א, וברכת המורה משמע שם ג"כ שהוא מלאוריינתא וכ"כ הרמב"ן בטה"מ. וברכה מעין שלש איתא בפסיקתא פ' עקב עה"פ ואלכלת ושבעת שהוא מן המורה. וברכת שהחיינו כתב הר"י מייגאש

במש"ן [ס' ר"ג] שהוא מלאוריינתא. וכן ברכת הפרשת תרומה הוא מה"ט ע' תוהרא"ש בצרכות דף טו. ורש"י בצרכות דף מ' ע"ב [ד"ה מלגדן] ומהרש"א שם ומנ"ח סוף מלוא ת"ל. ודעת הירושלמי בצרכות [פ"ו ה"א] שכל ברכות המלואות לאוריינתא דאיתקשו לברכת המורה, אך כתב הפמ"ג בפתיחה כוללת [אות ט"ו] שלא מצינו לאחד מן הפוסקים שיסבור כן. וברכת המוליד לחם מן הארץ יש מקום גדול לומר שהוא מלאוריינתא ע' רש"א בצרכות [דף מ"ח ע"ב] וברכי יוסף או"ח ס' קפ"ו [אות ט"]. וברכות מלכיות וזכרונות ושופרות כתב צנינה לעתים [עמ' משפט דרוש ז'] שהם מלאוריינתא. וכן ברכת קידוש ידד בפמ"ג [רע"א] שהוא מה"ט.

וברכת הנהנין, כתב הפני"י ר"פ כיצד מברכין [דף ל"ה ע"א] שחיוצן מלאוריינתא דהא סברא הוא, וסברא לאוריינתא. ובשערי קדושה למהר"ם ויטאל [מ"א ש"ד] מנה את ברכות הנהנין בין מלואות לאוריינתא [והוא עפ"י הזהר ריש פ' עקב ע"ש], ואילו ברכת המלואות מנה בין מלואות דרבנן. וע' בהגהות מהר"ם בנט על המרדכי ריש כיצד מברכין שכ' ג"כ דרהיטות הספרי הוא דברכות הנהנין לאוריינתא.

ורבינו ירוחם [דיני כסוי הדם נתיב ט"ו ח"ד] כתב בשם רב נחמ גאון להקשות על הא דאמר' ארבעים זהוב כנגד ד' ברכות והאכילא ה' ברכות דא' של יין, ותי' רבינו ירוחם שזופה"ג באמת נמנה בכלל הד' ברכות, ולא מנו אלא ברכות לאוריינתא ולא מנו את הרביעי של ברהמ"ן, ותמה הש"ך חו"מ [ס' שפ"ב] דהא בופה"ג נמי דרבנן. והמבואר בדברי רבינו ירוחם בא' משני גווני, או דסבר דברכות הנהנין מלאוריינתא, או דסבר דברכת מעין שלש לאוריינתא, ומלאטי להחיד"א במחזיק ברכה [יו"ד ס' כ"ח אות ז'] שכתב דרך השנית, אך מ"מ קשה מפני מה הקשה רב נחמ גאון רק על ה' ברכות הרי לדעתו אשר מונה גם ברכות דרבנן הא הוי שש ברכות וכו'.

ולענין מלות מאה ברכות, הבה"ג מנאו כא' מן המלואות והר"מ בטה"מ שורש א' השיג עליו, ובפשוטו מבוארת דעת הבה"ג שהוא מלאוריינתא. אבל הרמב"ן י"ש על השגת הר"מ דאף הבה"ג מודה שהוא מדרבנן אלא ששייך למנות מלוא דרבנן. אך החיד"א ביוסף אומן [ס' י'] הבין דעת המגלה עמוקות שמה רבינו תיקן מאה ברכות שהוא

מלאוריינתא. [ויעו' בירושלמי שלהי ברכות דלכא' משמע שאינו חיוצ כלל אלא מלואות יעו"ש וכו'].

(ב) **קודם שנהנה.** הנה גם ברכת המלואות נריך לברך עובר לעשייתו, ויש להסתפק אם מה שברכת הנהנין נריך לברך קודם לעשייתו רק משום שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה או גם מחמת דין עובר לעשייתו, ע' ברמב"ן פסחים [דף ז' ע"ב]. וע' עוד בדין עובר לעשייתו בסמוך.

מצוה א מצות ברכות

וכיון שאמרנו חכמים בלשון איסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה

לא שייך פטור אונס וא"י לאכול בלא ברכה וכ"פ בצה"ל [ס' ס"ב ס"ד] שמי שאנוס להיות במרחץ אסור לאכול, וכ"ה בגהש"ס [ברכות יב ע"א] דמה"ט דעת החוס' דספק ברכות לחומרא, וקשה מאונס שמוחר לאכול בלא ברכה ע' מ"ב שם [סק"ד]. ובאמת בילקוט מעם לעז פ' ויחי [ג'ג] כתב דאונס אסור ליהנות בלא ברכה. אך לדין שאונס מותר ל"ל דהאיסור אחי מהחיוצ ברכה ולכן במקום שאין חיוצ אין איסור, משא"כ כשאנוס הרי צעיקרו חייב וממילא האיסור במקומו עומד.

(ג) **שום הנאה.** שני סוגי ברכות מצינו בהנאות גופא, הא' ברכת הנהנין דעלמא דקודם שהולך לאכול או לשמות נריך לברך, והב' ברכת השבח על סוג טובה שנמנה הקצ"ה בעולם כגון ברכת האילנות וברכת הרעם וברק ושעשה את הים הגדול והטוב והמטיב על יינות משובחים ושהחיינו על פירות ובגדים חדשים וכדו', שכולם ברכות על שהנאות אלו בעולם וזמן הצרכה הוא כשהנה מהם, אבל אינם ברכה על עיקר ההנאה, וכמו שאמרנו הפוסקים גבי ברכת המפיל אף עה"ש שלא יישן.

ומקור לחילוק זה, דהנה קי"ל בכל דוכתי דספק ברכות לקולא [מלמד דעת הר"י בחוס' ברכות יב ע"א ד"ה לא ודף מט ע"ב ד"ה ור"ן], ומ"מ מצינו להחוס' ברכות נט ע"ב [ד"ה הטוב] שכתבו דמספק מברך על כל יין הטוב והמטיב שמא משובח מחצירו והוא תמורה לכאן, והמבואר מזה כמו שחילקנו דשאני ברכות האלו שאינם על עיקר ההנאה אלא לעולם שייך לברכס ורק בזמן הצרכה הוא כשצא מעשה לידו ולזה מהני גם ספק, משא"כ ברכות הנהנין שאם לא יהנה ל"ש שום ברכה.

ובהגהות רעק"א לאו"ח [ס' רכ"ו] נסתפק אם מצרכים ברכת אילנות על אילן של ערלה וכן אם מצרכים שהחיינו ברואה פרי של ערלה ובשור"ט דובב מישרים [מ"ג ס' ה'] הביא מסוגיא דצ"ק [דף ס"ט ע"א] דא"ל לעשות סימן לעלי ערלה דהלעיטוהו לרשע וימות דמ"מ ה' להם לעשות סימן שלא יאמרו ברכת האילנות עליהם, ואף כי יש לחלק בפשיטות בין ברכת אילנות שהוא על האילן לבין שהחיינו שהוא על הפרי, אם כי מרעק"א משמע דתליין אהדי ואכמ"ל, וחזינו דיש מקום לברך על עיקר הא שרואה את האילן עושה דבר שצעיקרו מהנה בנ"א ואף שצכה"ג אינו ליהנות בהם שהרי הפירות ערלה [ולפ"ז אודא לה הוכחת הגאון הנ"ל דצלה"ה מותר לברך עליו מספק כמו הטוב והמטיב כנ"ל. ויעו' בדברי רעק"א

ברכות
הנהנין
עובר
לעשייתו

איסור או
מצוה

אונס

אונס

ברכות
השבח

ספק
ברכות

ספק
הטוב
והמטיב

ברכת
אילנות

ברהמ"ז

ברכת
המורה

מעין שלש

שהחיינו

הפרשת
תרומה

ברכת
המצוות

המוציא

קידוש

ברכות
הנהנין

שווי
הברכה

מאה
ברכות
דאוריינתא

שם בסו"ד שכתב שזמקום ספק יראה לי שצריך לזכור, והוסף לזה שכיון שספק ערלה מותר הרי מותרים באכילה בפועל, ומשמע קצת מדבריו שגם עיקר הא

שהוא ספק יועיל להחיר מצ"ע, וא"כ היינו כדברינו].
ויש להסתפק צדין ברכת בשמים לאיזה סוג הוא שייך, אם

גדר ברכת
הריח

הוא כעין ברכת הנהנין או
ברכה שיש הנאת ריח בשמים הזוה, וכן (ד) קודם

בעולם, ונפק"מ לצורך עליו שהכל
נהיה בדצרו, דו"פ דאם צריך על הים הגדול שהכל נהיה בדצרו

שהכל על
הים
הגדול
ברכת
שהכל
בנשואיו

לא יא' [ובצרכת נשואין יש להסתפק אם צריך שהכל נהיה
דצרו ולא שהכל צרא לכדודו אם יד"ח].
ובאמת דהוא סוגיא ערוכה בצרכות [דף מ"ג ע"א] דאיתא שם

אמר רבי זירא אמר רבא בר ירמיה מאימתי מצרכין
על הריח משתעלה תמרתו אמר ליה רבי זירא לרבא בר ירמיה
והא לא קא ארע אמר ליה ולטעמיך המוציא לחם מן הארץ
דמצרכין והא לא אכל אלא דעתיה למיכל הכא נמי דעתיה
לארוח. ותמוה מאי ס"ד הא כל ברכת הנהנין מצרכין קודם
אכילה, והיאך יהנה מהריח בלא ברכה ומאי שקיל וטרי.
והתוס' שם בסמוך [ד"ה ועל ההדס] ז"ל ומי שהולך בצית שיש

טפס
ברכת
הריח

שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן ומספקא
ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא יש מפרשים שמצרכין שהכל
נהיה בדצרו דעל כולן אם צרך שהכל יא' והרצ רבינו משה
מקוץ היה אומר שיצרך בורא מיני בשמים, ע"כ. ויל"ע במאי
פליגי דממ"נ אם שייך ברכת מיני בשמים למה לא ס"ל להי"מ
והרי שהכל הוא דדיעבד, וע"כ דעדיף שלא לעשות מיני בשמים,
ודוחק לומר דצוה גופא פליגי, אלא משמע דהר"מ מקוץ סבר
דל"ש ברכת שהכל וז"ב.

גדר ברכת
שהכל

והיה נראה לומר דהר"מ מקוץ סבר דל"ש ברכת שהכל נהיה
דצרו דנראה לומר בגדר הך דינא דעל כולם אם צריך
שהכל יא' דיסודו משום שעל אוכל בכללות הצרכה שהכל נהיה
דצרו, ולא תיקנו בפרטות על החלב ועל הציצים וכדו' על כל
אחד שהכל אלא דינא הוא בכל מאכל, אלא שמאכלות שיש בהם
פרט אחר כגון פרי העץ והאדמה וכדו' צריך לצרכי הצרכה
היותר פרטית, אבל כמו שאם צריך על פרי העץ בורא פרי
האדמה יא' דהוא ג"כ פרי האדמה, כמו"כ אם צריך על כולן
שהכל יא' דכולן הן גם מאכל בעלמא מלכד פרטיהם.

רא"כ י"ל בפשיטות דבשמים שאינו מאכל כלל אין ברכתו
שהכל ומעולם לא נאמר עליו ברכה זו ומהכ"ת דינא

יד"ח [ובשו"ע מוכר בהל' ברכות הנהנין ולא אכל שאר ברכות ומ"מ פסק
כהר"מ מקוץ דמצרכין מיני בשמים ומבואר דא"י סותר דיכול להיות ברכת הנהנין
ומ"מ לצרך מיני בשמים ולא שהכל].
אבל באמת נראה לומר באופ"א דנראה דיש למצוא סמך לזה
דברכת הבשמים הוא ברכת השבח גמור מצרכות דף נ"ג
[ע"א] דמבואר דבשמים העשויים להעביר הריח וכדו' אין
מצרכים עליהם אף אם מתכוין ליהנות, ולכא"ו תמוה הרי הוא
עומד ומריח ומה לי מה היה כונתו של הבשם שהניחם בחנותו,
וע"כ דאינו כברכת הנהנין בעלמא, משא"כ בורא שמן ערב
שמצו' ברש"י שם [ד"ה אין] דמצרכים עליו אף באינו עשוי לריח,
ועוד יש להציא ממו"ק [כ"ז ע"א] אין מצרכין לא על המוגמר

ברכת
הריח
בבית
האבל

ברכת
בורא שמן
ערב

ולא על הבשמים בצית האכל ברוכי הוא ללא מצרכין הא אחוי
מייטנין כו' והרי דאין איסור נהנה מעוה"ז בלא ברכה.

מאידיך יש להציא ראי' שהוא כברכת הנהנין דהנה צמ"ג
[ס' רנ"ח] נשאר צמ"ע אם סומא יכול להוציא אחרים
בברכת מאורי האש כיון שהוא

סומא
בברכת
מאורי
האש

פטור מברכה זו, ואילו גבי ברכת
בורא מיני בשמים מפורש צמ"ע

מי שאינו
מריח

[ס' רנ"ה ס"ה] דמי שאינו מריח יכול להוציא את מי שאינו יודע
לצרך, וא"כ קשה בתרתי חדא למה נסתפק הפמ"ג בברכת האש
ועוד יל"ע בעיקרי הדברים מפני מה יכול להוציא בברכת הריח
כיון שאינו מחוייב בדבר. ונראה דהיינו משום דברכת בשמים
דומה לברכת הנהנין ול"ש בזה מי שאינו מחוייב בדבר משא"כ
ברכת האש ודאי הוי ברכת השבח שצמקרה צריך ליהנות לאורו
אבל מי שמופקע מהנחת האור לא יוכל להוציא אחרים יד"ח.

מאורי
האש

[ולא אמנם מל"יין לשע"מ ס' תקצ"ח שאף מאורי האש הוי ברכת הנהנין ואסור

ליהנות מן האש צמ"ג קודם הצרכה, ובמ"ב סתר משנתו ואין להאריך].
רא"כ י"ל דצוה פליגי הי"מ והר"מ מקוץ, דהי"מ סברו

דהוא ברכת הנהנין ושפיר מצרכין עליהם שהכל
נהיה בדצרו והר"מ מקוץ סבר דל"ש שהכל על בשמים.
ויוצן היטב השקו"ט צסוגיא, דרב זירא סבר דהוא כמו
ברכת הרעם, והוקשה לו ע"ז דמה שייך ברכת מקודם
שהריח, ואטו יצרך אם יודע שיצא רעם וצרק, הרי המחייב
הוא מה שהיה כאן דבר צצריאה, אבל ל"ש לצרך קודם.
ובביאור מה שא"ל רבא בר ירמיה י"ל צצ' אופנים, דלענת
הי"מ צתוס' א"ל היא גופא דהוא באמת ברכת

הנהנין וכמו דבהמוציא לחם מן הארץ שייך ברכה זו כמו"כ
בבשמים שייך, ולכן סברי דשייך גם שהכל נהיה בדצרו. ואילו
הר"מ מקוץ סבר דא"ל רבא בר ירמיה דסו"ס הרי גם בברכת
המוציא עדיין לא נהנה ומה שייך ברכת הנהנין כשלא נהנה,
וע"כ דמאי דדעתו ליהנות משוי לה לשעת הנאה כעכשיו וא"כ
שייך גם בשאר הנאות. [אבל השו"ע דמבואר שהוא ברכת הנהנין ומ"מ
מצרכין בורא מיני בשמים כהר"מ מקוץ מצו' כדרך הא' שכתבנו לעיל].

ובבגדה [דף נא ע"ב] חנן ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון
ברכה לאחריו, ובש"ס לאחיו ריחני, ולכא"ו מוכרח
מזה דהוא ברכת הנהנין דאילו על ברכת הרעם אצ"ל דאינו
טעון ברכה לאחריו וז"ת.

ברכה
אחרונה
על
בשמים

(ד) קודם שנעשה מצוה. בפסחים [דף ז' ע"ב] כל
המצוות מצרכין עליהן עובר לעשייתן חוץ מן
הטבילה בלבד. ויש להסתפק אם הדין הוא שלא יהא אחרי
המצוה או שהדין שיהא קודם המצוה, וצירו' פ' הרואה הלשון
כל המצוות טעונות ברכה בשעת עשייתן חוץ מטבילה, ומשמע
דהעיקר שיהא בשעת העשיה, ורק דאחר הצרכה מנטרפת
העשיה להצרכה אבל אם עושה קודם שמצרכין אינו מנטרף.

וע' בלשון הר"מ [פ"א מצרכות ה"ה], וא"כ קשה מפני מה לא
יצרך בשעת טבילה בשעה שגופו צמים, נהי דנטהר מיד
כשנכנס למים הא הוי טבילה אריכתא והוי עדיין שעת המצוה
אריכתא. ומכאן נראה צרורה לדעת הכס"מ [פ"א מצרכות הטומאות
הט"י] דנטהר רק בצאתו מן המים וגברא לא חזי.

גדר עובר
לעשייתן

מנחה

מצוה א, מצות ברכות

קמנה

ג

ק"ש שעל המיטה

ולענין ק"ש שעל המטה, כתבו התוס' חולין קה ע"א [ד"ה מיס] שאינו מצריך אקב"ו לקרוא שמע, אך בתשבות הגאונים [סימן זן] הנוסח אקב"ו על ק"ש ולהמליכו בזה.

עובר לעשייתו בברכת השבחה

(ה) **בישעה** שראוי לשבח. כתב הרמב"ן [פסחים דף ו' ע"ב] דברכת

השבחה אין בהם דין עובר לעשייתו, אך מהרש"א שם כתב דדין לכתחילה איכא לזכר עובר להמנוח, אך יש כ"פ שלא שייך זה כמו ברכת ברכ ורעס.

קידוש לבנה

ואחד מצרכות השבח שתיקנו חכמים הוא לזכר על הלזנה בכל חודש, ע' דיניו בסנהדרין [דף מ"א] וטו"א"ס [סי' תכ"ו] [כ"כ הפמ"ג צפמיה לה' ברכות דהוי ברכת השבח,

ברכות המצוות

אך באזדורה בברכות השחר ד"ה וכשמחטט כתב דהוי ברכת המנוח, וכן נקט בפשיטות השולח בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ב שהוא ברכת המנוח ודן בענין אמירתו בעמידה ע"ש, והר"א אב"ד בעלו פירש בזה את הא דאמרי' הלכך נריך למימרא מעומד דמהא דא"ל לזכרו בכל לילה מצוה שאינו ברכת הנהנין אלא ברכת המנוח ונריך לאומרו מעומד].

זמנו

זמנו הוא ג' ימים לאחר מולד הלזנה. ומי שנמצא במדבר וישן וכשיעור נסתפק אם כבר עברו ג' ימים, לכא' י"ל להלזנה בחזקת שאינה ראוי לזכר עליה, אלא דהוי חזקה העשויה להשתנות.

עומד על הלבנה

ומי שעומד על הלזנה בעצמה מסתברא דלא שייך ביה הרואה לזנה בחידושה שהרי הוא שם בעצמו ואינו מצריך כלל, ובא"ה הרי לא משכח"ל שיהנה מאורו כי במקום שנמצא אם הוא לילה לא יראנה ואם הוא ציוס כבר נהנה מאור החמה.

וזמנו

וזמנו צמנא שנת לכתחילה כדאיתא במס' סופרים [פ"כ ה"א], ושם משמע דנריך לתת בשמים על גופו קודם קידוש לבנה.

אשה

וברכה זו אין הנשים מצרכים, אף דמשמע בסנהדרין [מב ע"ב] שהנשים מצרכים וכ"ה במאירי שם מ"מ הכריעו הפוסקים לא כן, ולענין עבד אף הוא פטור מקידוש לבנה לפמ"ש במג"א [סי' תכ"ו סק"א] דהוי מ"ע שהז"ג, אבל לפי טעמים האחרים שכתבו המורים יהא העבד חייב.

ואנדורגיניוס חז"ר עבד טומטום

ואנדורגיניוס חייב מחמת דאיש שבו, וכן חז"ר עבד חז"ר חורין, אבל טומטום פטור דקי"ל ספק ברכות

לקולא. אכן בשד"ח [מערכת ברכות סי"ח סק"ג] כתב שלא שייך ספק ברכות לקולא בקידוש לבנה כיון שהזכרה בעצמה היא המנוח, [ו]ע"כ דע"כ הו' ספק דרצון לקולא. ולא נתברר דבריו אי חיובא איכא או דאינו אלא רשות, ועכ"פ לפי"ז יש מקום לחייב את הטומטום.

קטן שיגדיל

וקטן שעמיד להגדיל בחור זמן קידוש לבנה לא יצרך בקטנותו

דאף אם חייב מדרבנן מחמת חינוך לא מפיק תרי דרבנן לחד דרבנן. ולענין אם צריך בקטנותו אם חוזר ומצרך בגדלותו ע' בשו"ת כת"ס [סי' ז"ע].

סומא

ולענין סומא, נחלקו הפוסקים אם יכול לזכר, ע' שו"ת מהרש"ל [סי' ע"ז], ויעו' דבר חידוש שכתב השבט מוסר צידו בכול [סי' ש"ג] לענין כשהיו ישראל במדבר איך אמרו קידוש לבנה ע"ש שהיה דינם כסומא.

מחיה המתים

עוד מצרכות השבח הוא שמי שלא ראה את חצירו י"ב חודש מצרך ברכת מחיה המתים, ויש להסתפק במי שרואה את חצירו לאחר י"ב חודש, והוא ישן, ואינו רואה בודאי שהוא חי, דלכא' יש כאן חזקת חי, אך י"ל דכל התקנה הוא על מה שרואה החיות ולא שייך זה בחזקת חי בעלמא שהרי אף בלא ראיתו ידע זה.

עוד יש להסתפק במי שרואה את חצירו לאחר י"ב חודש והנה הוא טריפה ועמיד למוט בקרוב וי"ע.

משנה הבריות

ודע, כי יש ברכות השבח שאין מצרכים אותם אלא פעם אחת ולא יתכן לזכרם יותר בימי חייו, ואלו הם, ברכת משנה הצריות על פיל וקוף כמ"ש הט"ז [סי' רכ"ה סק"א] דדעת השו"ע, וכן ברכת שעשה לי נס לדעת הראש"ד הו"ד ברש"א ברכות [דף נד ע"א] ומכאן ואילך רשות, וכן למש"כ הש"ך [סי' רכ"ה סק"ב] שמצרך על מילת עצמו לא משכח"ל יותר מפעם אחת בימי חייו, וכן הפודה א"ע למ"ש בשו"ע [סי' ש"ה] יצרך לפדות בבור.

שעשה לי נס מל ופודה את עצמו

ובזה אזכיר מה שיש להסתפק במי שהוא נגס וכדו' אם צרך משנה הצריות על עצמו פעם אחת בימי חייו, ואף אם נימא דמצרך אם נריך לראות את עצמו או דקסי בדיעה ואם מהני ע"י הסתכלות בצבואה שלו וכ"ז ז"ת.

כונה

(ו) **וליראה** ממנו. והוא מעיקרי הברכה, והרי אמרו ז"ל [ע' אברבנאל פ"ב דאבות מ"ג] ברכה בלא כונה כגוף בלא נשמה.

וכבר תיקנו חז"ל צנוסח התפילה לפניו נעצוד ציראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות, דהיינו שבא ליראה והודאה ע"י ברכות, ולכן תיקן דוד המלך ברכות להפסיק המגיפה דכתב [משלי יב] יראת ה' תוסיף ימים.

ברכה בלא כונה

ולפי זה הרי יש מקום לומר דברכה בלא כונה, אף שיואל יד"ח, אינה עולה למנין מאה ברכות, וכן באמת כתב בסדר היום ובסידור היעצ"ך דברכה שלא בכונה אף דיד"ח ברכה אינה עולה למנין מאה ברכות [ומורי הטעם שא"א שזכרה בלא נשמה תפסיק מגיפה הנוטלת נשמות].

ספק ברכות

(ז) **למי** שזהיר בברכות. לענין ספק אם צריך נחלקו הראשונים אם חוזר המצרך, דעת התוס' ברכות [דף ק"ב ע"א ד"ה לא] בשם הרי"ף להקל והר"י מחמיר לזכר, וכ' מהרש"א פסחים [דף ק"ב ע"א] דדעת הר"י דרק בספק ברכת המנוח הוא לקולא אך ספק ברכת הנהנין הרי אסור ליהנות

כלל ברכה. והוא לא ציאר מה הוא מהות האיסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, ואם הוא מנזה דרבנן הרי זוה גופא שייך ספק לקולא, אך להפני' הנו' א"ש. וע' במאירי [ר"פ כיצד מברכין] בשם הרמב"ם דהחמירו לעשותו כמועל ואף בספק חייב לברך. וי"ל דזהיר בצרכות היינו דאף שהוא לקולא מ"מ אינו אוכל שלא ליהנות מעוה"ז בלא ברכה.

ויש להסתפק בדין ספק בצרכה שיש בה ז' שמות ואמר שם אחד ונולד לו ספק וכגון שהתחיל ברכה אשר יצר ונסתפק שמא כבר צירך, אם נימא שלא יפסיק ותהא ברכתו לבטלה ודאי או שיפסיק מדין שוא"ת. והנה בחי"א [כלל כ"ד סכ"א] שמי שנסתפק לו היכן אוחז בשמו"ע חוזר אל לאחר המקום שזודאי אמר, ולכא' א"כ הוי ספק ברכה לבטלה, [ועמש"כ במנחת תפילה לייצב] ולכא' מבואר דלא דייגינן על דברים היוצאים מן הספק אלא על עיקר הספק וכיון שדין עיקר הספק הוא להיותו לקולא, לא יחזור על ברכה זו אף אם יש ספק שיגרום שיהיו שאר הברכות לבטלה וא"כ צניד"ד ודאי יפסיק כיון שעל עיקר הספק נפסק שיפסיק.

ובגוונא זו שהתחיל אשר יצר י"ל שיגמור ממ", דהרי רוב צני"א אירע להם פעם אחת בימי חייהם ששכחו לומר אשר יצר וא"כ יש לסמוך על דעת המחבר [ס"י ו'] שיכול להשלים את ברכת אשר יצר ויגמור וצ"ע לדינא.

ובדברי המחבר אלו יש להסתפק עוד דהנה רעק"א [ס"י קפ"ו] כתב בדין קטן שאכל ונתגדל ולא נתעכל המזון דיברך בהמ"ז, ובאמרי בינה ובחזו"א [א"ח כה"ה] נחלקו, וא"כ לרעק"א פשוט דקטן שעשה צרכיו ונתגדל ודאי מברך אשר יצר אף שאירע בקטנותו, ואדרבא עדיפא מיניה דהוא ברכת השבח שאירע לגופו ממש, וא"כ יל"ע באם עשה צרכיו בקטנותו ולא צירך אשר יצר אם יש לו תשלומין לאחר זמן כשיהיה גדול וכבר צירך כמה אשר יצר.

וכמו"כ יל"ע לענין גר שנתגייר, וכן לענין אונן, והפוסקים דנו בזה במקומות מפוזרים ע' בחכמת אדם [כלל קנ"ג] גבי אונן ובעמק ברכה השיג עליו, וע' בפתחי תשובה יו"ד ס"י שמ"א [סק"ה] גבי אשר יצר למי שעשה צרכיו באוננות, וכמו"כ יל"ע לענין ברכת הגומל עבור נס שאירע בקטנותו או בגיותו או באוננות, וגבי אונן מסתמא פשוט יותר דחייב וכמו אשר יצר וגם דאונן אינו אלא עוסק במצוה ולא פטור מנד עזמו ולא עת האסף כאן מה שיש להאריך הרבה בזה.

ודע כי יש ספק גדול אצלי לענין ספק ברכות שעבר וצירך, די"ל דלא יצא יד"ח בודאי, והיינו לפימ"ש בקריית ספר [ספ"ז מברכות] שהמברך ברהמ"ז מספק לא יד"ח בברכה ודאי בעינן, ויעוי' בגור אריה יהודה [ס"י ח"ה], ולפי"ז בצרכה דרבנן נמי לכא' י"ל כן ומה"ט ספק ברכות לקולא ומותר לאכול, אבל אם צירך לא יד"ח, ויש לו ליטול דבר אחר ולצרך עליו לנאת מן הספק.

(ח) בנוסח שקבעו אנכ"ה ג. ונוסח הברכות הוא לעיכובא ואינו רק ברכה כללית על שעה

ספק באמצע ברכה

ספק אשר יצר

קטן שנתגדל

גר ואונן

הגומל

ספק שעבר וצירך

נוסח הברכות

הצורא ית' דברים צעולם אלא כל ברכה הוא על דבר המיוחד לו, מוך מברכת שהכל שאם טעה וצירך שהכל על כל דבר יא'. ויש להסתפק היכא דצירך שהכל ומוכר מוכד"ד אם יאמר את נוסח הברכה הראויה או דכיון דיצא כבר אין לתקנו, ואולי תליא בחקירת עמודי אור [סימן ז"ט]. ועוד יא' להסתפק אם אמר שהכל ולאחר כדי דיבור תיקן עזמו וצירך כנוסח הראוי אי הוי הפסק בין ברכה שהכל לאכילה ונפק"מ אם יכול לאכול דברים שברכתן שהכל לאחמ"כ וצ"ע וע' רמב"ן פ"ק דברכות [דף יב ע"א].

והנה הוא מן הנמנע להביא את כל גווני דטעות בברכות, וארשום קצת לזכרון בעלמא. צירך בורא מיני מזונות יא' ג"כ בכל דבר מן המים ומלח דלא זייני [נשמ"א כלל נה ס"י ג'] אך רע"א בגהש"ס ברכות [דף ל"ז ע"ב] פליג ע"ז וסבר דהוי ברכה לבטלה. ופוסקים האחרונים [אג"מ א"ח ד' ס"י מ'] כתבו כי אף שיצא יד"ח מותר לאכול רק אכילה אחת שלא יהא ברכה לבטלה אבל אסור לאכול עוד. ובמק"א [א"ח ו' ס"י י"ח] כתב כן אף לענין ברכה שהכל שאסור לאכול עוד וזה נסתר לפו"ר ממקומות אין מספר, וא' מהם ט"ז ס"י ר"ח [סק"ה].

ואם צירך בורא פרי האדמה על צמר וגבינה דהוי פרי מפרי מגידולי קרקע לגבי מע"ש י"ל דיצא, וכ"כ בצק החיים [ס"י רד], אך הבאה"ט שם הביא מלק"ט דלא יא'.

ואם צירך בופה"א על הפת יש פלוגתא בזה אם יא', ע' שע"ת [ס"י קס"ז סק"ג וס"י ר"ז סק"א], דדעת הריטב"א דלא יא' דאשתני מתורת פת ונעשה פת [והמ"ב השמיט את ענין זה].

ואם צירך בופה"ע על הפת כ' הכס"מ [פ"ד מברכות ה"ו] די"ל דיצא כמ"ד ע"ד הדעת חטטה היה. וע' נשמת אדם [כלל נ"ח סק"ג] שתמה ע"ז מש"ס ערוך. ובופה"ע על יין ע' גליון רע"א ברכות יב ע"א.

ודע, כי הרבה ממה שנהגו העולם לצרך אינו כפי פשיטות ההלכה, אלא שכיון שכן נהגו אזלינן הכי אף אנו, ע' בשו"ת פנים מאירות [ח"א ס"י ז"ה וז"ב ס"י ס"ב וס"י ק"ב] שברכת תה בופה"א ושכן נהג מהרשש"ך למעשה, וברכת קאו"ע בופה"ע יעו"ש וכ"פ בהלכות קטנות [ס"י ט']. וכמו"כ יש מקום לחוש שברכת קאר"ן הקרוי תירס הוא בורא מיני מזונות ע' שו"ת חת"ס [ס"י ז'], ובשר שיש עליו פירורי פת ברכתו המוילא [שו"ע רמ"ב], וכן פירורי פת ששמיין צירקות ברכתן המוילא [קפת"ט], וסופגנין ברכתן המוילא כדעת ר"ת [ברכות לו ע"ב] כמו שחשש בשו"ע [קפת"ג], ולוק"ר הוא בחשש העץ או האדמה כמו שכתבו כל הראשונים וטור [רמ"ב] וט"ז [סק"ב], וכן רי"ז הוא בחשש האדמה כמב' במג"א [ס"י ר"ח סק"ט], ושעורה דידן שהורידו הקליפה ברכתו האדמה ע' ס"י ר"ח [פ"ד] ולאחריו מברך על האדמה ועל פרי האדמה ע"ש בשו"ע. וע' שולחן הטהור [רמ"ב] שברכת קארטפיי"ל שהכל נהיה בדברו הוא קרוי בלשון משנה כמהין, וצור זהב שם כתב שהוא ספק מזונות, ודעת הרבה גדולים שהוא שהכל ע' שו"ת דברי יציב [א"ח ס"י פ"ג] וכן נהג מהר"ם א"ש, אך לא נתקבל המנהג כן וע' קריינא דאגרתא [ח"ב ס"י פ"ח]. והנה עוד יש רבים כאלה אשר מנד עיקר

תוכד"ד

מזונות על שאר מינים

האדמה על בשר

בופה"א על פת

העץ על פת

העץ על יין

קאו"ע וזה

תירס

פירורי פת

סופגנין

סוכר

אורז

שעורה

תפוא"א

הדין היה נראה לצרף עליהם ברכה אחרת או לחוש לדעות אחרות ולדינא אזלינן בחר מנהג העולם כמ"ש בשו"ת פ"מ הנו'.

(ט) **בנוסף שקבעו.** בשנת [דף ק"ג ע"ב] מעשה באל' שאלו עפר

צמח
במעי
אדם

ואח"כ אכל תחלי ונקלט התחלי באדמה שצמחו ונגע בליבו ומת, ויש להסתפק איזו ברכה הוא השחל הזה שגדל צמחי, דהנה חיטה שצמחה בעצין שאינו נקוב הוא ספק בירושלמי כללים [פ"ז ה"ד] אי פת שנעשה ממנו ברכתו המוילא, ופירות הארץ שגדלו בעצין שאינו נקוב כי החי"א [סוף כלל י"א] דמזכר עליו שהכל מחולין [דף קל"ט ע"ב] דעפר תלוש לא מיקרי אדמה ע"ש ברש"י, אך פירות האילן שגדלו בעצין שאינו נקוב נסתפק

עצין
שאינו
נקוב

שם מה ברכתו. ונראה להוכיח ברכתו שהכל, דהרי מפורש בש"ס דכל צופה"ע שצריך עליו צופה"א ילא, ואם נימא דפרי העץ דעצין שאינו נקוב ברכתו צופה"ע הרי משכח"ל פרי העץ שאם צריך עליו צופה"א לא ילא. אך יש לדחות דאף להחיי"א אם צריך על פירות עצין צופה"א ילא.

עכ"פ לדברי החי"א יימלא ברכת השחל הזה שגדל צמחי הוא שהכל נהיה דבדלו. אך באמת בחולין שם דף קל"ט מלא קן בראשו של אדם מהו כו' ומסקינן דחייב מדכחיז ואדמה על ראשו, ופרש"י אע"פ שהיה בראשו לא איצדה את שמה ש"מ אדם גופיה אדמה הוא, וא"כ אף להחיי"א מבדכין צופה"א.

(י) **דבר פלא מהבריאה.** בצרכות [נ"ט ע"ב] הרואה פרת אגשרא דבצל אומר ברוך עושה בראשית והאידינא דשנייה פרסאי מצי שזור ולעיל ע"כ. אך בירושלמי לא נזכר חילוק זה דהאידינא דשנייה פרסאי [ואולי עדיין לא שנייה], ויש לי להוכיח דהירושלמי לא ס"ל לדינא דהבבלי דאם נשתנה מצרייתו אין מבדכין עליו עושה מעשה בראשית. דבירושלמי נדה [פ"ג ה"ב] פריך המפלת כמין הר תהא אמו טמאה לידה דכחיז כי הנה יוצר הרים וצורא רוח ומשני שלא היו בשעת בריאתו של עולם אלא נהוו אח"כ, והא תנן במתני' שם שעל הרים וגבהות מצד עושה מעשה בראשית, וע"כ דלהירושלמי לא שגא, ואילו הבבלי נדה דף כ"ג ע"א הקשה כקושיית הירושלמי ולא תירץ כן, ובהגהות מהר"ל חיות שם תמה על הבבלי דהרי דברי הירושלמי נדקו מאוד ע"ש צמה שצירא עפ"י הטבע [ומש"כ שאירעו ההרים והגבעות ע"י המבול תמוה דמפ"י ב' נח דהמבול כיסא את כל ההרים ועכ"פ] למ"ש מצורא דע"כ לא יכל הבבלי ליישב כן דמשנה מפורשת יש כאן שהיו הרים וגבעות בתחילת בריאתו של עולם [וע' חגיגה דף טו. ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות ומשמע דבריאה אחת לפולין], אבל באמת אף לדעת הירושלמי אינו טבע בעלמא כמו שנקט

מעשה
בראשית
שונתנה
מבריתו

מהר"ל, והוא מקרא מלא בישיעה [מ"ב] ושקל צפלים הרים וגבעות צמאונים, וברזאל המלאך [ד"ה שערין] איתא דהכל ברא הקצ"ה זוגות הרים וגבעות ימים ונהרות גיהנם וג"ע כו' [והוא אות בלות כמעט ברוקח פ' בראשית] ומפורש דאינו רק מקרה אלא דלא היתה בריאתו בשעת בריאת העולם אבל ודאי לא נהווה במקרה בטבע.

ובפ' נח [י, ב] חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים ויכסו ההרים, וצפשוטו הכונה שגובה המים הי' ט"ו אמה וגם שנחכסו ראשי ההרים, אבל רש"י לא פירש כן אלא דהי' ט"ו אמה מעל ההרים, ולכא"ו הטעם משום שט"ו אמה לא יספה הר, אבל לדעת הירושלמי, וצויתר מהר"ל הנ"ל, הרי נקל להבין שט"ו אמה כסה הרים אז והק"ל למה לא פירש

כפשוטו. ואמ"ו אמר הי' דצמבול היה דין כליה על העולם וכיון דהתיבה היתה משוקעת י"א אמה הי' צריך להיות ד' אמות מעל העולם וזהו המכוון במספר ט"ו, וזה יש לבאר היטב את כפל לשון דצפסוק י"ט כחיז כבר ויכסו כל ההרים הגבוהים, אלא הוא נתינת טעם על הא דהיה ט"ו אמה צכדי שיכוסו ההרים ד"א, וא"כ מזה מצורא כפרש"י.

(יא) **מאה ברכות.** יש כמה חקירות נכבדות בזה הדין שצריך לברר, אי יש להסתפק אם בודאי לא יוכל לצרף מאה ברכות אם צריך לצרף כמה ברכות שיוכל או דכיון דאינן מאה ברכות בלא"ה אינו זקוק לו. ועי' בלשון הר"מ [פ"ו ה"ו] שכתב ומה הם מאה ברכות האלו כו', אשר כפי פשוטו אין לו מובן דהרי יוצא יד"ח בכל מאה ברכות שימלא, והמתבאר מדברי הר"מ דעיקר התקנה היה על ברכות הקצועות ליום, ורק אם אי"י להגיע למאה ברכות עי"ז יכול לצרף על מיני מתיקה בתורת תשלומין. ויש לבאר דבר זה בתרי אנפי, אי שתיקנו שברכות היום יעלו יחדיו למנין מאה, ב' שתיקנו שברכותיו של יום לא יהיו כ"א לעצמו אלא הכל חלק ממנין אחד ולכן יעלו למנין מאה. ואולי תליא בשני פירושים הללו אם יש טעם לצרף כמה ברכות הקרובים למנין מאה דלגד הב' ל"ש כלל. [והר"מ הביאו בה"ל תפילה ולא בה"ל ברכות, וחכ"א אמר להוכיח ממג"א סי' רט"ו סק"ו ע"ש ואינו מוכרח].

ב' עוד יש להסתפק אם רשצ"י וחצרי שפטורים מן התפילה אך מ"מ י"ל שהם בכלל התקנה דמאה ברכות כמו כל מצוות דרבנן, וא"כ יטרכו לאכול פירות ומיני מתיקה תמיד כי אי"י להשלים בתפילה. ובתנוד"א זוטא [פט"ו] כל עיר שאין בה כל מיני פירות אין ת"ח רשאי לישב בתוכה, וא"ע דנהי דפירות מאירין עיניו של אדם מה שיך לת"ח דצייקא, ועוד למה צריך כמה מיני פירות, ולמ"ש י"ל דצריכים למאה ברכות.

לא
השלים
כל המאה
ברכות

ת"ח
במאה
ברכות

נשים
במאה
ברכות

ג' עוד יש להסתפק אם נשים חייבות במאה ברכות, ובפשוטו אין שום טעם שלא יהיו מחוייבים במאה ברכות, אכן מפשיטות הפוסקים מצוה דנקטו בחשבון מאה ברכות טלית ותפילין וכדו' אשר נשי דידן לא נהגו בהו. והדברים מצוה אר"מ שהבאתי לעיל בסמוך [פ"ו הט"ו] שכתב ומה בכל (יב) יום (מנחות דף מג:). ונהגת בכל לכבוד לילה קדושת הלילה קודמת לקדושת היום אי זהו כבוד היום ר' יוסי בשם רבי יעקב בר אחא ור' אלעזר בר יוסף בשם רב בורא פרי הגפן, והרי דאיכא למ"ד בופה"ג הוא כבוד היום, והיינו שהוא ברכת המנוחות ודו"ק. וא"כ מוצן היטב כל הסוגיא, דא"ל דיאות עבד דעל הצרכים המנוחות שבו שייך זריזין מקדימין, ויאות עבד שקפץ וזיך מיד. ולפי"ז א"ש שמזכירים על המנהג שהא גם ברכת המנוחות ול"ש כלל סדרת הרשצ"א. אשר אם כנים הדברים נמצא דבופה"ג אית ציה גם ברכת המנוחות ושפיר יד"ח מאה ברכות. וע' באמרי יוסר [מ"ב ס"ק קע"ג].

הנהגין תרתי איכללו ציה, דמלכד שהוא ברכה על ההנאה אית ציה גם משום ברכת המנוחות וכמבואר בר"ן פ' ע"פ אשר ע"כ אם ילא מו"לא והדברים עתיקים.

ונראה לכונן את דברינו בדברי הירושלמי פ"ו ה"ה א"ר מנחם בר יודן כבוד היום קודם לכבוד לילה קדושת הלילה קודמת לקדושת היום אי זהו כבוד היום ר' יוסי בשם רבי יעקב בר אחא ור' אלעזר בר יוסף בשם רב בורא פרי הגפן, והרי דאיכא למ"ד בופה"ג הוא כבוד היום, והיינו שהוא ברכת המנוחות ודו"ק. וא"כ מוצן היטב כל הסוגיא, דא"ל דיאות עבד דעל הצרכים המנוחות שבו שייך זריזין מקדימין, ויאות עבד שקפץ וזיך מיד. ולפי"ז א"ש שמזכירים על המנהג שהא גם ברכת המנוחות ול"ש כלל סדרת הרשצ"א. אשר אם כנים הדברים נמצא דבופה"ג אית ציה גם ברכת המנוחות ושפיר יד"ח מאה ברכות. וע' באמרי יוסר [מ"ב ס"ק קע"ג].

ו' יש להסתפק אם צעין ברכה שיש צו אלהינו מלך העולם או דמהני ברוך אתה ה', ואף דזה ודאי דברכה כגון הלל שיש צו ברכה לפניו ולאחריה נכלל גם ברכה שלאחריה צמנין, אבל דבר שמזכירים לאחריו גרידא יש להסתפק אם הוא בכלל מאה ברכות. ויש לפשוט ממה שמנה הסמ"ג צמנין מאה ברכות שלו את ברכת המקדש שמו צרכים.

(יב) **בכל** יום. ר"מ פ"ו מתפילה [הט"ו] ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה ברכות בכל יום, ופשוט דאין דין ספירה בברכות אלא הוא היכ"ת שגיגה למאה ברכות, וכמ"ד בלשון זה דרדו המלך נענש על שמנה את ישראל וכנגד זה חיקן מנין הברכות ודו"ק. אך בסידור היעצ"ץ בסדר הלילה נקט שהוא דין מנין ממש והוסיף שצריך לכתוב על הנייר בכל פעם שמצריך ולמנות היטב ע"ש, אך פשיטא שאין כתיבה זו דוחה לא שבת ולא יו"ט ולא שום דרבנן ואפי' כתיבה שאינה מתקיימת אינה דוחה.

עוד צ"מ שם בשבת ויו"ט כיצד אוכל מעט ירק ומצריך לפניו ולאחריה וחזר ואוכל מעט מפרי זה ומצריך לפניו ולאחריה ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום, ומשמע דא"י ברכה שאינה צריכה יען כי צריך לה למאה ברכות, אכן בשע"ת [ס"ק ר"ג] כתב לאסור.

ואולי תליא אי צורך מזה מיקרי צורך, דבברכות [דף מ' ע"א] הפסק איתא הו' אמונא לתורייא אין צו משום הפסק מחמת שאסור לאכול קודם בהמתו, וא"ע היאך שייך לחלוק על סדרה זו הרי ודאי הוא צורך אכילה, ומ"ט דר' יוחנן דפליג [וע' בירושלמי דמס' דהוי הפסק].

והנראה עפ"י מש"כ הפנ"י שם דהא דאמר סב צריך אינו הפסק היינו משום שאומר כן למעט ההפסק בין הברכה לאכילה [ולכן אומרה פעמים להורות שמוח], והיינו דהא דהדיבור הוא לצורך האכילה לא מהני אלא צעין שיהא לצורך הברכה. ובאמת יעוי' בבית יוסף [ס"ק קס"ו] דנחלקו הראשונים אי מותר להפסיק רק לצורך ברכת המנוחה או כל צורך סעודה, ולהמתבאר יש לפשוט כדעה הא'.

וא"כ פשוט דנהי דא"י לאכול עד שימתן מרעה לשוורים מ"מ

נפק"מ הרי איזה מאה ברכות שירצה יצרך, עמש"כ בזה שם, ועכ"פ מצוה דברכות טלית ותפילין וכדו' הם מעיקר התקנה ופשיטא דל"ש צו נשים. ובמקורי הדברים יש למצוא רמז לשתי הצדדים, שהרי בשצלי הלכט הביא דמרומו בקרא הנה כי כן צגי' מאה, והתם הא כתיב הנה כי כן יצרך גבר בדיוקא, ומאידך מציו ברוקח שרמזו בציצות 'הן הס' יודו צגי' מאה, ואולי תליא בשני רמזים אלו אם נשים חייבות או לא. ולדינא נחלקו בזה פוסקים האחרונים [שצ"ל ח"ה ס' כ"ג].

ד' עוד יש להסתפק אם התפלל שמו"ע ושכח הזכרה וחזר והתפלל אם כולם עולים לו למנין מאה ברכות, ולכאורה תליא בפלוגתא הר"י ותכמי פרוצניאל בטור או"ח [ס"ה תכ"ג] צמי ששכח יעו"י בתפילת מנחה דר"ת, דפליגי אם הוא כאילו לא התפלל כלל או רק דחסר ההזכרה ולכן לא יחזור ויתפלל כיון דכלא"ה לא יזכיר את של ר"ת.

אכן נראה דשאי צוה ברהמ"ז משמו"ע, דבשמו"ע כו"ע מודו דעולה לו מן המנין, והיינו דבשמו"ע [ס"ה תכ"ג ס"א] איתא דברכות של ראש השנה מעכבות זו את זו ואם אינו יודע את כולם לא יאמר מקמתן, וכמ"ד במג"א דמשמע דבשאר ימות השנה אם יודע ברכה אחת יאמרנה, ובמ"ד ביאר דאין הכונה שיוצא יד"ח תפילה אלא רחמי בעלמא נינהו, ונמצא דבכל ימות השנה אף אם אינה תפילה כלל האכיל דין ברכות, ורק ברה"ה ויהי"כ תליא בפלוגתא הר"י והר"י מפרצונאל.

ה' יש להסתפק אם שמע צופה"ג מפי המקדש על היין ולא טעם מן היין אם עולה לו למנין מאה ברכות. ונראה לפשוט בהקדם דשיטת הרשצ"א צנדרים [טו ע"ג] דאמרין מנוחות לאו ליהנות ניתנו בכל גוונא ואף כשנהנה גופו ממש, וקשה לפי"ז מפני מה מזכרים מו"לא על המנהג הרי הוא ברכת הנהגין ואינו נהנה מהמנהג.

ונראה דצירי' ברכות [פ"ו ה"א] רבי חגי ורבי ירמיה סלקון לצי חנוותא קפץ רבי חגי וצריך עליהן אמר ליה רבי ירמיה יאות עבדת שכל המנוחות טעונות ברכה ע"כ, והיינו דבש"ס לעיל מינה מיייתי מקור ברכות הנהגין דדינו כמנוחות, וא"ע דמ"מ מפני מה אמר לו שכל המנוחות טעונות ברכה ולא א"ל בסתמא דאיכא דינא דברכה הנהגין, ועוד ז"ע מפני מה קפץ וצריך עליהן, והמפרשים נדחקו דהיינו להורות לעם שמזכרים על הפירות, וא"כ וכו' לא ידעו ועוד א"כ מאי יאות עבדת דמצרכין על המנוחות הול"ל יאות עבדת להורות שמזכרים וא"ל לציאורים על דינא דמתני', ובסוגיא מאריך מנ"ל דמזכרים על המנוחות כו' דלפי"ז ל"ש כלל להכא וכ"ז ע"ג.

והנראה מצוה מאה דדרש הירושלמי דהנהנה מכלום מעל עד שיתירו לו המנוחות דרשינן מזה דבכל ברכה

שמו"ע
בטעות
במנין
מאה
ברכות

שמע מפי
אחרים

ברכה
הנהגין
על
מצות

בלא שם
ומלכות

ספירת
ברכות

ברכה
שאינה
צריכה

הפסק

למה לא ילך בעצמו ויעשנה וכנראה שהכף החיים [ס' קס"ו]
נתקשה בזה יעו"ש שחידש דא"ל שיתן לפני השוורים ממש אלא
כל שמצוה לאחרים ליתן בפניהם כבר מותר לאכול, אבל בפשוטו
אינו כן ולכן אין דיבורו לצורך הברכה, משא"כ כשמזרז את
כולם הרי דיבורו נלך ושפיר מקרי
לורך הברכה.

ויש לפלפל מזה בדברי החוס'

פסחים דף ק"ו ע"ב [ד"ה מקדש] צענין אס מקדש על
הפת הוי הפסק, דהרשב"ם סבר שיש מקום דיהא הפסק ור"ת
הקשה לל' גרע מגביל לתורי, ולהנחצאר יש לדון, דתליא אס
קידוש הוא מעליותא בהצרכה, ד"ל דנהי דשייכא להסעודה
מ"מ אינו מעליותא בהצרכה ויש להאריך בזה.

ובאופ"א י"ל לפמ"ש החת"ס [פ' חיי שרה] דרק בזמן
שעושין רגליו של מקום איכא דינא דהאכלת
בהמה קודם אכילתו, וכן נראה מדברי הר"מ שלהי הל' מלכים
שהביא את דין זה דאינו אלא מידת חסידות מכעני עבדים אל
יד אדונייהם, וי"ל דפליגי ר"י ור"ב ששת בזה.

והנה נסתפקתי במי שעומד במו"ש חנוכה וצריך ברכת
הדלקת נר חנוכה וזכר שלא הבדיל בתפילה ולא אמר
ברוך המבדיל אס יפסיק באמירת ברוך המבדיל או שידליק בלא
הבדלה.

ונראה דהרמ"א [ס' רנ"ט ס"ן] הביא מרבינו ירוחם דאף קודם
ברוך המבדיל מותר במלאכה קלה כגון הדלקת הנר
אבל מסיק שם להחמיר, וכ"כ המג"א שם דעת הרבינו ירוחם
דמעיקר הדין אסור מדרבנן לעשות שום מלאכה קודם ברוך
המבדיל וכן פסקו כל הפוסקים לדינא, אשר ממילא יש מקום
להסתפק בגיוונא הנו' אס יפסיק או יעבור וידליק. והרמ"א
בס' רע"א [ס"ה] פסק במי שצריך ברכת המוציא במו"ש וזכר
שלא הבדיל שיטעום מן הפת ואח"כ יבדיל. ולכא' ה"ה
בנידו"ד ה' לו להדליק הנר הראשון ואח"כ יבדיל.

אבל באמת יל"ד בזה טובא, דהנה בצרכות מ' ע"א איתא
דאס אמר גבל לתורי פליגי אס הוי הפסק, ובשו"ע [ס'
קס"ז ס"ן] נפסק דאינו הפסק, והטעם משום שאסור לאכול קודם
בהמתו ומקרי לורך הסעודה משום שאינו יכול לאכול בל"ז,
והמג"א [בס' רע"א סק"ב] הביא ממנהר"ם רוטנבורג דהטעם
דלא דמי לגבל לתורי שהוא אסור מדאורייתא.

האמנם דהוא דבר מחודש לומר דאסור מדאורייתא,
ובפשוטו מפו' בר"מ שלהי הל' מלכים דאינו אלא
מידת חסידות מקרא דכעני עבדים אל יד אדונייהם, והחת"ס
כתב דעיקר הדין שאסור לאכול קודם בהמתו שייך רק בזמן
שעושים רגליו של מקום ואינו נוגע בזה"ל כלל ומסתמא לכן
השמיטתו הפוסקים, ועכ"פ לפי"ו הק"ל מ"ש הבדלה מגבל
לתורי.

והנראה פשוט בזה, דשאני הבדלה דאסור לאכול קודם
שיבדיל על היין דייקא, והבדלה על היין הרי יש
בקרבה גם ברכת הנהנין ואכילה אחרת, וזה פשיטא דהוי
הפסק, והא דאמרינן דגביל לתורי לא הוי הפסק הוא משום
שאינו אלא כמה חיצות שהם לצורך הסעודה אבל לעשות ברכת

להאכיל
בהמתו
קודם

מלאכה
קודם
הבדלה

הנהנין אחרת ולשמות דבר אחר ושז' לבוא ולאכול פת ודאי
ינטרך לצרך שז' ברכת המוציא וז"פ מסבא.
אשר לפי זה ברור שיוכל לומר ברוך המבדיל קודם שידליק
את הנר הראשון ואי"ו הפסק כיון שהוא לצורך כמו
גבל לתורה וכיון שאינו ברכת אחרת
בפ"ע וכדחזינו דק"ל שא"ל מטעם
ברכה שפ"ד.

(יג) בזכרים ובנקבות. בצרכות השחר חיקנו חכמים
לצרך שלא עשני אשה ונשים מצרכות
שעשני כרגונו, ויש להסתפק באנדורגינוס אס מצרך שעשני
כרגונו ולמ"ד בריה בפ"ע אס יכול לומר גם שלא עשני אשה
שהרי גם אשה אינו, ע' בפמ"ג [ס' מ"ו סק"ן] וערוה"ש שם
דאינו מצרך שלא עשני אשה אבל רשאי לצרך שעשני כרגונו.
ויש לתמוה בהטעם שכתב שם דאינו מצרך שלא עשני אשה
משום שהוא ספק, דהרי סו"ס חייב במצוות עשה שהז"ג
מספק, והרי כבר הקשה השא"ג [ס' ק"ח] מפני מה אסור
לטלטל שופר לצורך טומטום הרי מחוייב בודאי מדין ספד"א
לחומר, וה"נ הרי מחייב במצוות בודאי. וז"ל דברכה זו תליא
בשלא עשני דהיינו עשיית הבזר, וז"ל כלפי שמיא.

ואשה שנהפכה לאיש כתב מהר"י פאלאג'י בתשו' יוסף את
אחינו [כט ע"ב אות ה'] שמצרך בא"י שהפכנו לאיש.

וחצי עבד חזי כן חורין פשוט שאינו מצרך שלא עשני עבד,
וכ"כ הפמ"ג שם, ויתירא מו' מלינו באצדורהם שכתב
בפי' התפילות והצרכות [ח"ב] ז"ל שאפי' עבד ישראל לפי שאינו
ברשותו לקיים המצוות כראוי שהם כל היום מכבידין עליו
לעשות מלאכתו עכ"ל, וע"כ אין כונתו עבד כנעני של ישראל
דחיפו'ל שאין לו כ"כ מצוות, והאצדורהם גופי' בסדר השכמת
הבוקר כתב דטעם שמצרכין שלא עשני עבד אינו על עיקר
העבדות אלא על פסול קהל ומיעוט מצוות, וע"כ דדבריו בפי'
התפילה קאי על עבד עברי שאף הוא אינו מצרך שלא עשני
עבד, וכ"ש חזי עבד חזי כן חורין.

ואם אשה מצרכת שלא עשני שפחה, ע' בס' אשל אברהם ס' אשה
מ"ו.

ולענין חזי עכו"ם וחזי ישראל [ע' מנ"ח מצוה שמ"ז שהמציא כן
במכור עצמו שנשתחרר חזיו ונתגייר] פשוט שאינו יכול לצרך
שלא עשני גוי מחמת הנד גיות.

ויש להסתפק אס כותים למ"ד גירי אריות הם מצרכים שלא
עשני גוי, שהרי אינם כגוים ממש כמו שפורש
בתורהר"ש נדה [לא ע"ב], ולמ"ד גירי אמת ועשאו'ם כעכו"ם
יש להסתפק ג"כ אס כלפי עצמן נותרו דצין ישראל ומצרכים
שלא עשני גוי.

ולענין ברכת תרומה מפו' בר"מ שלהי הל' תרומות [טו,כב]
דנוסחא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, וזל"ע היאך
אשת כהן מצרכת, וכן עבדו של כהן [שגם הוא מקיים מצוה
כמפו' בתרומות פ"ח מ"א דמיקרי טועה בדבר מצוה כשאכל
לאחר מיתת רבו ע' יצמות ל"ד ע"א, וכ"ה בתוס' גיטין דף
י"ב ע"ב] היאך מצרך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן, ובמשנה
ראשונה [פ"ח מ"א] נסתפק בזה.

אנדורגינוס

אשה
שנהפכה
לאיש

חצי עבד

עבד עברי

אשה

חצי גוי

כותי

אשת כהן

עבד כהן